

Oponentský posudek na disertační práci

Magdaléna Mouralová: Učitelé jako aktéři vzdělávací politiky. Konceptualizace aktérů ve veřejné politice a aplikace vybraných přístupů na příkladu učitelů. Praha 2019, 137 s.
Disertační práce. Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd

Úvod

Kolegyně Magdaléna Mouralová vytvořila velmi specifickou disertační práci, a to hned z několika hledisek. Za prvé jde o práci převážně teoreticko-metodologickou, která se opírá o pojmoslovnou analýzu teoretických koncepcí „aktéra“ ve veřejné politice. Metodologicky orientovaných prací je v českém prostředí akademického oboru veřejná politika stále velmi málo. Za druhé se práce vyznačuje cílevědomou snahou o transparentnost a kritickou reflexivitu poznávací metody. Autorka věnuje desítky stran textu popisu svých výzkumných metod. Za třetí je práce typická poměrně velkým objemem analýz a autorčinou pracovitostí. Díky těmto vlastnostem Mouralová zvládla nelehké teoretické téma a přináší strukturovaný vhled do pojetí „aktéra“ v současné veřejné politice.

Disertační práci považuji v českém kontextu uvedené akademické disciplíny za mimořádnou. Autorka prokázala schopnost samostatné tvůrčí výzkumné práce v oboru a splňuje všechny odborné standardy kladené na uvedený typ odborného textu. Práci proto doporučuji k ústní obhajobě. V následujících částech posudku uvedu argumenty pro své hodnocení.

Téma a cíle práce

Téma disertační studie je vysoce relevantní k současnému vývoji naší akademické disciplíny. Autorka vědomě reaguje na potřebu snížit významovou mnohoznačnost klíčových kategorií oboru. Uvedený úkol je o to naléhavější, že veřejná politika je generována jako multidisciplinární a interdisciplinární obor, v němž postupující výzkumná specializace dnes již vytváří dosti široké rozdělující hranice a špatně zacelené švy mezi jednotlivými teoreticko – metodologickými přístupy k výzkumným otázkám.

Autorka si na první pohled zvolila poměrně složitý cíl. Za prvé chce popsat významové struktury slov „actor“, „agent“ a „stakeholderů“, která jsou do češtiny překládána jako „aktér“. Za druhé chce utřídit a porovnat vybrané teoretické přístupy pracující s konceptem „aktéra“. Za třetí provádí výzkumnou aplikaci a ilustraci těchto vybraných teoretických přístupů na empirickou oblast učitelů jako aktérů v systému vzdělávací politiky. Za čtvrté chce autorka vytvořit souhrnný konceptuální rámec zřejmě pro její budoucí výzkum v uvedené oblasti disciplíny. Volbu a řazení jednotlivých výzkumných otázek přitom autorka široce a transparentně zdůvodňuje v úvodní kapitole studie. Pokračuje v tom i v kapitole třetí nazvané o metodě. Přesto autorka podle mého názoru svým způsobem tvorby výzkumných cílů otevírá zajímavou otázku pro obhajobu.

Na jedné straně autorka explicitně formuluje aplikaci teoretických přístupů na empirickou oblast učitelů jako aktérů vzdělávací politiky. Na druhé straně si však v textu dává práci vysvětlit uvedenou empirickou oblast jako vhodnou pro tuto ilustraci. Argumentem je „rozmanitost“ a „plastičnost“ vzdělávacího procesu a systému (s. 9), což z něj činí „vhodný příklad pro aplikaci vybraných teoretických přístupů“. (s. 9) *Znamená to, že existují empirické oblasti veřejné politiky, pro které je aplikace konceptů „aktéra“ méně vhodná či dokonce nevhodná? Pokud je to pravda, pak to ovšem znamená, že určitá empirická oblast veřejné politiky může mít uspořádávající efekt na teoretické přístupy k „aktérovi“?*

Metoda a metodologie výzkumu

Představení metod a metodologie je ve studii věnována značná pozornost. Autorka vysvětluje svou cestu na přibližně 20 stranách textu. Prokazuje v této pasáži důslednou snahu po transparentnosti a otevřenosti svého výzkumného postupu. Zároveň ukazuje konzistentnost racionálně instrumentálního

použití výzkumných metod, které se vzájemně podmiňují a podporují při odpovídání na výzkumné otázky. Uvedené souvislosti jsou dobře patrné ve shrnutí na s. 33.

Volba metodických postupů vychází ze základního teoretického východiska, že konceptualizace „aktéra“ je zdůvodněna užíváním určitých jazykových struktur v procesech transparentní odborné komunikace. Přesto se mi trochu bezděky vkrádá otázka, *jaký má podle vás vliv na konceptualizaci takový tradiční faktor, jako jsou například poznatky dané oblasti veřejné politiky, které vychází z empirické zkušenosti výzkumníka.*

Konceptuální mapa aktérů jako výsledek sumativní obsahové analýzy (výzkumný cíl 1)

Výstupem práce na prvním výzkumném cíli je schéma syntetického konceptuálního rámce aktérů ve veřejné politice, jak ho autorka vytvořila při kvalitativní obsahové analýze textů ve vybraných kompendiích. Uvedené mapování pokládám za samostatný tvůrčí přínos autorky, který je užitečný nejen při utřídění témat a pojetí aktéra v současné odborné literatuře. Může být dále užitečný i při eventuálním mapování historického vývoje přístupů k výzkumu (aktérů) ve veřejné politice.

Srovnávací analýzy vybraných teoretických konceptů „aktéra“ (výzkumný cíl 2)

Autorka v této části provádí srovnání vybraných teoretických přístupů k výzkumu veřejné politiky, aby popsala rozdíly v pojetí uvedených přístupů. Mouralové gratuluji k rozsáhlé analytické práci. Nejprve provádí výběr a zdůvodnění srovnávacích kritérií. Provádí třídění těchto kritérií do tří skupin: (1) zaměření přístupů, (2) pojetí aktéra v přístupu a (3) fokus na aktéry. Dále je ještě detailněji diferencuje. Jeví se mi, že v této kapitole vzniká velmi rozvinutá síť srovnávacích kritérií, z nichž některé prvky mají spíše funkci formálně deskriptivní a některé jsou povahy více analytické. Tato kritéria podle mého názoru nemusí mít stejný poznávací status a čtenář se v této síti může snadno ztratit. Jisté vodítko zde nabízí rozpracování teoretické a logické syntézy v podobě konkrétní interpretace kauzálních souvislostí v jednotlivých teoriích a poznání míry kongruence teoretických přístupů s empirickou skutečností.

V této části mě rovněž zaujalo téma, o kterém autorka hovoří jako o svém specifickém přínosu či „přidané hodnotě“ studie. Jde o porovnání sledovaných charakteristických rysů teorie s empirickou evidencí způsobu užívání teoretických konceptu ve vědecké obci. Porozuměl jsem vašemu výkladu na straně 107. Přesto prosím o konkrétnější argumentaci, v čem jsou slabé a silné stránky poznávací metody založené na porovnávání obsahu teoretických přístupů s empiricky evidovaným užíváním teoretických termínů ve vědecké obci. *Není mi jasné, o čem například svědčí skutečnost, že výzkumníci aplikují a užívají teorie ve svých výzkumech různým způsobem podle svých referenčních rámců. Jde skutečně o dvě vzájemně porovnatelné entity?*

Učitel jako aktér vzdělávací politiky (Výzkumný cíl 3 a 4)

V poslední kapitole studie autorka provádí ilustraci využití analýzy vybraných konceptuálních přístupů k veřejné politice při syntéze koncipování různých přístupů k výzkumu učitele jako aktéra veřejné politiky. V této konkrétní části se autorce podařilo svázat jednotlivé přístupy s konkrétními výzkumnými otázkami a problémy, které mohou být v daných teoretických přístupech identifikovány a analyzovány. V této části práce přestávají být konceptuální modely aktéra více méně abstraktní a začínají se provazovat s konkrétními výzkumnými otázkami. V tomto bodě studie Magdalény Mouralové uzavírá logický oblouk. Vychází z analýzy užívání odborného jazyka „aktéra“ veřejné politiky, pokračuje přes místy formální srovnávací analýzu teoretických přístupů a končí v syntéze konkrétní výzkumné látky (učitel a oblast vzdělávací politiky) s volbou teoretického přístupu či lépe různých použitelných konceptuálních přístupů.